

De kwartierwapens van Hendrik Oem van Wijngaarden, getekend door Hans Lieftrinck, Leiden 1560 (Gepubliceerd in *De Nederlandsche Leeuw* 124 (2007), k. 66-67)

Het is niet altijd noodzakelijk in deze rubriek een compleet wapenboek voor het voetlicht te brengen, soms kan een enkel velletje papier al de moeite waard zijn. In de handschriftencollectie zijn losse wapentekeningen veelal samengebracht onder één inventarisnummer omdat de herkomst meestal niet bekend is. Misschien zijn deze soms zelfs uit al of niet aanwezige wapenboeken afkomstig en in de loop van de tijd daaruit weggeraakt.

Een opmerkelijke tekening betreft een ingekleurde pentekening met de acht kwartierwapens van *Hendrik Oem van Wijngaarden*, de door de Spanjaarden gevangen genomen ridder van de Duitse Orde, Balije van Utrecht, die in 1574 in Den Haag in gevangenschap overleed. Deze is niet alleen bijzonder door het fijnzinnige tekenwerk, maar ook door de volledige documentatie aan de achterzijde. Daar treffen we een exacte datering, de vermelding van de kunstenaar met zijn woonplaats en zelfs de prijs, die betaald werd, aan. Het vel vertoont in dorso een drukrand met een dikke streep inkt, die doet vermoeden dat het om tweedehands papier gaat, dat afkomstig is uit een drukkerij.¹ Als we het achterschrift, dat gedeeltelijk herhaald wordt, transcriberen, blijkt deze veronderstelling te worden bevestigd door de naam van de kunstenaar *Hans Lieftrinck Cornelisz.*, die uit een Antwerpse graveursfamilie stamde en een bekende kaarten- en wapentekenaar werd te Leiden in de tweede helft van de zestiende eeuw. Onderaan de achterzijde staat: “an°.1560.august.30°.met.heer He(n)rick gereke(n)t en(de) mij comp(eteer)t. 45.st(uiver)s”. Bovenaan staat uitvoeriger en in slordiger hand: “An° 1560 Augustij 30° met Heer Henrick gerekent en mijn comt 45 St(uivers) / Lieftrinck schi / lder Tot Leijden” (afb. 2). Met deze gesigneerde en gedateerde tekening kunnen de jaren, dat *Hans Lieftrinck II* (begraven Leiden 25 januari 1599) volgens de lexica in Leiden werkzaam was, met zeven jaar worden vervroegd. Volgens Thieme/Becker vervaardigde hij in 1567 een kaart van de grenzen van Rijnland, Utrecht en Amstelland, dus moet hij toen al in de omgeving van Leiden gewerkt hebben. Later kreeg hij opdrachten van het stadsbestuur, onder andere voor wapenontwerpen ten behoeve van de kussens in de raadszaal.²

De voorzijde met de kwartierwapens kan, hoe kwalitatief goed getekend, toch als een schets voor een onbekend hoofddoel worden opgevat aangezien geen tekening teveel is ingevuld en ingekleurd. De alliantiewapens *Oem van Wijngaarden* en *Van de(r) Werve*, de ouders van de probant, in het midden van het blad getekend met helmen, helmkleden en helmtekens, keren als schild zonder bijwerk terug in de bovenste kwartieren van de twee rijen met elk vier kwartierwapens aan weerszijden van het blad. Deze zijn nergens dubbel ingevuld. Ook met de kleuraanduiding is de kunstenaar zuinig; geheel rechtsonder niet zonder reden, aangezien hij dat kwartierwapen niet blijkt te kennen, maar daarover hierna meer. De alliantiewapens zijn aan de onderzijde voorzien van sierlijke linten met kwastjes. Vooral de helmtekens zijn mooi uitgewerkt. Bij *Oem van Wijngaarden* is dit de (wegens courtoisie omgewende) uitkomende gouden leeuw van het schild, blauw getongd en genageld, tussen een vlucht in de kleuren (rood en zilver) van het schild. De zilveren vlucht is beladen met alle vijftien groene zoden van het schild, respectievelijk negen uit het schildhoofd en zes uit de schildvoet. *Van de(r) Werve* (gevierendeeld; I en IV in goud een zwart wild zwijn; II en III in sabel drie zilveren kepers) heeft een zwarte zwijnskop met hals als helmteken (afb. 1). Het schild zelf is hier gemakshalve niet ingevuld, terwijl het getekende hartschild (in goud een rode dwarsbalk) volgens Rietstap door de Hollandse tak van het geslacht *Van de(r) Werve* werd gevoerd. Mede uit het afgebeelde helmteken valt af te leiden dat voor een combinatie van beide wapens is gekozen.³

Volgens *Batava Illustrata* stierf *Hendrik Oem van Wijngaarden*, “ridder van der Duytserheeren Ordre t’Utrecht en Commandeur van Schelluynen, in Den Haag anno 1574 gevangen zijnde van de Spanjaarden” en was hij de zoon van *Jan Oem van Wijngaarden Godschalkzoon*, baljuw van Den Haag en bezitter van het huis Cronesteyn aldaar, en *Magdalena van der Werve Aartsdochter*.⁴ De aanvankelijke gedachte dat de schets zou gemaakt zijn ten behoeve van zijn admittie als ridder van de Duitse Orde, waarbij zijn adellijke kwartieren moesten worden opgezworen, werd verlaten vanwege de datering van de tekening (1560), veertien jaar na de werkelijke admittiedatum.⁵

De namen van de acht kwartierwapens zijn in contemporaine hand bijgeschreven. Links zijn dit “*Wijngaerden, Boschuijsen, IJsselsteijn, Queeckel*”, rechts: “*Werve, Kijfhoeck, Halmale, Botlant*”. Behalve *Botlant* zijn alle kwartieren in *Batava Illustrata* terug te vinden. In feite betreft het links de grootouders van vaderszijde van *Jan Oem van Wijngaarden*, te weten *Jan Oem van Wijngaarden* en

Catharina van Egmond van IJsselsteijn, en die van moederszijde *Bruynink van Boschhuijsen* en *Christina Queeckel*, in de bij memorietafels gebruikelijke volgorde. Rechts zijn dit de grootouders van vaderszijde van *Magdalena van der Werve*, te weten *Nicolaas van der Werve* en *Magdalena van Halmale*, en die van moederszijde *Arent van Loon van Kijfhoek* en *Petronella Voorkoop*. Dan blijkt ook het foutieve opschrift *Botlant*, een geslacht dat een ingehoekt gedeeld wapen (van vijf stukken, zwart en goud) voerde en niet de schuingekruiste Latijnse kruizen in de schildvoet vergezeld van een bot, althans een vis. Met enige moeite kon het wapen Voorkoop worden getraceerd, want deze familie komt noch in het genealogisch repertorium van Van Beresteijn, noch in de wapenboeken van Rietstap (en Van Renesse) voor en lijkt een kort en daardoor obscuur bestaan te hebben gehad. De collectie Snouckaert van Schauburg gaf zowel genealogisch als heraldisch uitkomst.⁶ Het geslacht *Voorkoop* voerde in blauw twee omgekeerde schuingekruiste gouden zwaarden, waarbij met enige fantasie in de heften de bovineinden van Latijnse kruizen gezien zouden kunnen worden. Dit wapen, zodanig verbeeld en in dezelfde kleuren, werd gevoerd door het geslacht *De Jongh van Keerbergen*, in de schildvoet vergezeld van een aanzierende koeienkop.⁷ In de literatuur werd geen voorbeeld gevonden met in de schildvoet een vis, zoals op de onderhavige tekening, maar wel met een bol! *Abel Pietersz. Voorkoop*, de vader van *Petronella* (zie noot 6), zegelde als schepen van Dordrecht in 1422 met twee gekruiste latijnse kruizen, beneden vergezeld van een bol.⁸ Waarschijnlijk is dus alleen maar de naam boven het wapen, geheel rechtsonder op de wapentekening, onjuist.

Over de wapens *Boschhuijsen* en *Queeckel* zijn tot slot nog enige bijzonderheden te melden. Het hartschild met in rood een zilveren lelie is een nog niet bekende variant op de *Boschhuijsen*wapens, zoals deze door Van Kan zijn beschreven en afgebeeld aan het slot van de artikelenreeks over het nageslacht van *Willem Luutgardenz.*, schepen van Leiden.⁹ Het betreft hier het wapen van het geslacht *Spruyt (van Abcoude)*, waartoe de moeder van *Bruynink van Boschhuijsen* behoorde en dat volgens een bepaalde traditie als hartschild werd toegevoegd. *Bruynink* heette naar zijn grootvader van moederskant *Bruynink Spruyt van Abcoude*, hetgeen een extra reden geweest kan zijn het vaders wapen op deze wijze te breken.¹⁰

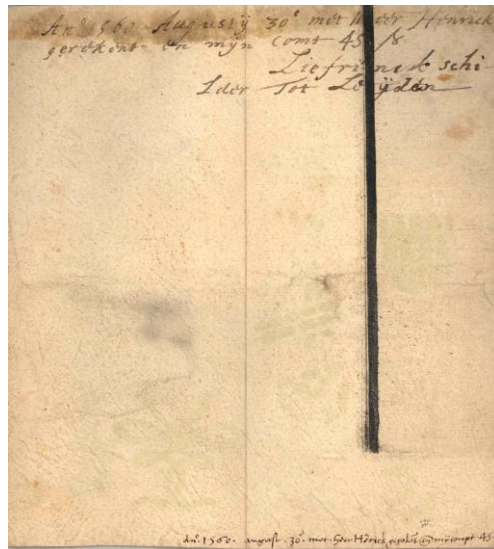
In het wapen van zijn echtgenote *Christina Queeckel* zijn de groene rood getooide vogels (2 en 1) in zekere zin vrij in het gouden veld geplaatst zodat niet één van de drie onder de schildhoek zou zijn verdwenen. Heraldisch gezien zou het wegvallen van de eerste vogel een normaal verschijnsel geweest zijn, maar voor opdrachtgever en/of kunstenaar kennelijk onverteerbaar. Hier komen we een andere traditie tegen om het wapen van de familie van de moeder op te nemen in het stamwapen, namelijk door middel van een schildhoek. De moeder van *Christina Queeckel* was *Maria van der Does*, echtgenote van *Barend Gijsbertsz. Queeckel*.¹¹ Volgens de bronnen voerde dit Hollandse adellijke geslacht *Van der Does* in rood een gouden leeuw, in tegenstelling tot de alom bekende negen gouden ruiten in rood, geplaatst vijf en vier, van het andere riddermatige geslacht.¹² Laatstgenoemd wapen voert ook de in 1815 in de Nederlandse adel verheven regentenfamilie van die naam.¹³

Over de herkomst van de tekening is inmiddels iets meer bekend geworden. In één van de dagboekjes (nr. 7) van de Amsterdamse genealoog *Pieter van Brederode van Wieringen* (1631-1697) staan namelijk een paar verwijzingen naar de nagelaten papieren van *Liefrinck*.¹⁴ Op het schutblad (f. 2 verso) staat “Manuscript / dese wapens / door Liefring 1560 / van Brederode / Pag. 3.4 [en met potlood: 9 12 77]”. Op folio 76verso (77 is niet beschreven) volgt nadere informatie: “Getrocken uyt Eenige ouwe schriften die getekent waren ontrent 1560 Berustende Onder Jacob Colijns. Coomende uyt de papiere van d’ouwe Liefringh te Leyden”. De overgetekende wapentekeningen hebben alle betrekking op of staan in verband met het adellijke geslacht *Van Brederode*. Zoals bekend maakte *Pieter van Brederode van Wieringen* bij zijn speurtocht gebruik van de diensten van andere genealogen uit die tijd, waaronder de Amsterdammer *Jacob Colijns*.¹⁵

MR. E.J. WOLLESWINKEL

Afb. 1. Wapentekening *Oem van Wijngaarden-Van der Werve*, Leiden 1560; Hans Liefrinck II, papier 16 x 17,5 cm.;collectie en foto Hoge Raad van Adel, 's-Gravenhage

Afb. 2. Wapentekening *Oem van Wijngaarden-Van der Werve* (zie afb. 1), dorso

¹ Hoge Raad van Adel (HRvA), Den Haag, handschriftencollectie 'paars', inv. nr. 911d (papier, 16 x 17,5 cm.).

² U. Thieme en F. Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler* 33 (Leipzig 1929/1930).

³ HRvA, collectie Snouckaert van Schauburg, nr. 4967. De Hollandse Van der Werve's voerden ook in zilver een rode dwarsbalk, soms beladen met een kruisje van zilver).

⁴ S. van Leeuwen, *Batava Illustrata*, 's-Gravenhage 1685, p. 1042 en 1165.

⁵ J.J. de Geer van Oudegein, *Register der overheden en leden van de Utrechtsche Balije der Ridderlijke Duitse Orde* (Utrecht 1899/1900), p. 30 en 101. Sedert zijn admisssie in 1546 trad hij als ridderbroeder op in de functie van commandeur van Schelluinen.

⁶ HRvA, collectie Snouckaert van Schauburg, nr. 4775: "Petronella Voorkoop, dochter van Abel Pietersz. Voorkoop, heer van Carnisse, burgemeester te Dordrecht (ex matre Agnes van Scharlaken te Dordrecht) en N.N. van den Tijmpel genaamd van Slingelandt (ex matre N.N. Schildersdr.)". Deze Slingelandt-connectie is niet bij C. Sigmond, in: *De Ned. Leeuw* 118 (2001), k. 543 e.v., terug te vinden. Laatstgenoemde noemt Pieter Voorkoop in 1398 als beginmeester van Dordrecht naast Jan van Slingelandt, heeren Jansz. van der Tijmpel (k. 545, tweemaal); Abel (met zijn broer Dirk) Pietersz. komt in 1425 zonder familienaam voor in een proces met – naar nu blijkt – zijn familie over de erfenis (k. 546) en in 1437-1447 eveneens met patroniem in verband met transacties (k. 549/550). Waarschijnlijk is de in kolom 557 genoemde Pieter Abelszoon (1487) een broer van

Petronella Voorkoop. Deze komt echter niet voor bij Snouckaert, waar nog slechts een niet bij naam bekende zuster wordt vermeld, die getrouwd was met de rentmeester-generaal van Zuid-Holland en kastelein van Schoonhoven Willem van den Coulster, al twijfelt hij over de juiste generatie.

Batava Illustrata (op.cit., p. 922) kent haar naam ook niet maar plaatst haar in de juiste generatie: Willem IJsbrands van den Coulster († 1448) trouwde in eerste huwelijk de zuster van Abel Pietersz., dochter en zoon van Pieter Abelsz. en Adriana van den Tijmpel Jansdr genaamd van Slingelandt. Dit levert drie nieuwe gegevens op, namelijk het patroniem van stamvader Voorkoop, de voornaam van zijn vrouw en tevens een generatieverschuiving van het huwelijk Voorkoop-Van den Tijmpel genaamd Slingelandt. Deze gegevens worden bevestigd in: HRvA, coll. v.d. Lely v. Oudewater, inv. nr. 1452: Adriana Jandr. van Slingelandt trouwde Pieter Abelsz. Voorkoop, heer van Carnisse. Een huwelijk Voorkoop-Scharlaken is ook bij M. Balen (Dordrecht 1677, p. 1213-1217) niet aangetroffen. We weten uiteindelijk dus niet met wie Abel Pietersz. was getrouwd, waardoor de moeder van Petronella vooralsnog onbekend blijft.

⁷ Th. van Renesse, *Dictionnaire des Figures Héraldiques V* (Brussel 1900), p. 83.

⁸ C. Hoek, Wapens van schepenen van Dordrecht (1294-1622), in: *Ons Voorgeslacht* 22 (1967), p. 115. De heraldische collectie R.T. Muschart (Centraal Bureau voor Genealogie, Den Haag) geeft onder nummer 13^E een gevierendeeld wapen Voorcoop van Carnisse: de kwartieren 1 en 4 in zilver twee zwarte schuingekruiste Latijnse kruizen met beneden een zwarte vis; de kwartieren 2 en 3 in zilver een rode burcht.

⁹ F.J.W. van Kan, VII. De zegels, in: *De Ned. Leeuw* 110 (1993), k. 313-322.

¹⁰ Idem, V. De takken van Willem Cuser en Floris van Boschhuysen, in: *ibidem*, k. 121 e.v., met een afb. van de grafzerk van het echtpaar Van Boschhuysen-Spruyt in de Pieterskerk te Leiden (k.128), waarop de kwartierwapens zijn aangegeven.

¹¹ *Ibidem*, k. 130.

¹² HRvA, collectie Snouckaert van Schauburg, nr. 3537; J.B. Rietstap, *Armorial Général* (planches); *Batava Illustrata* (1685), p. 933.

¹³ *Nederland's Adelsboek* 82 (1992), 1-23.

¹⁴ HRvA, archief Van Slingelandt, inv. nr. 1434. Zie in deze serie mijn bijdrage over Pieter van Brederode van Wieringen, in: *De Ned. Leeuw* 123 (2006), k. 339-344.

¹⁵ Jurriaan van Toll, *Nederlandse sibbekundigen voor 1853*, Naarden 1944, nr. 17, p. 41-44; S.A.C. Dudok van Heel, De vervalser Colijns, in: *De Ned. Leeuw* 114 (1997), k. 175-176.